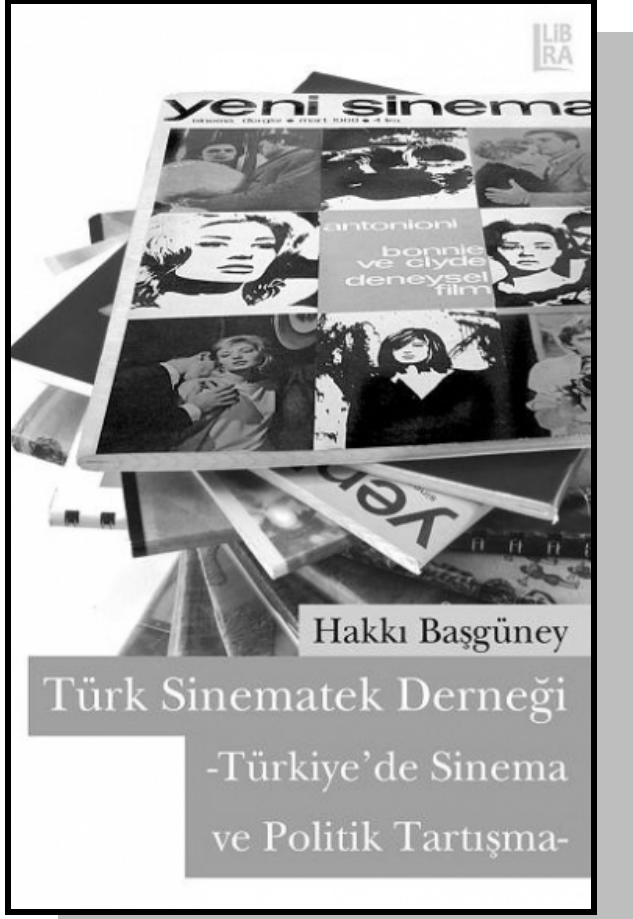

BİR KİTAP EKSENİNDE, TÜRKİYE'DE SİNEMA VE POLİTİK TARTIŞMA

TÜRK SİNEMATEK DERNEĞİ

Yayına Hazırlayan : Mutlu Dirlik

Türk Sinema Derneği; Fransız Sinematek Derneği ve Henri Langlois ile işbirliği içerisinde Onat Kutlar, Şakir Eczacıbaşı, Hüseyin Baş, Aziz Albek, Semih Tuğrul, Tunç Yalman, Tuncan Okan, Sabahattin Eyüboğlu, Cevat Çapan, Macit Gökberk, Nijat Özön ve Muhsin Ertuğrul gibi 'sinemaseverlerden' oluşan kurucular kurulu tarafından 25 Ağustos 1965 yılında kurulmuş, 12 Eylül 1980 darbesiyle kapatılmıştır.

Tanıtmakta olduğumuz kitap, kuruluşundan kapanışına değin derneğin salt öyküsünü anlatmakla yetinmiyor; bu tarihsel süreçte ülkemizin içinde bulunduğu politik koşullara; kültürel, sanatsal gündemine hatta bu koşulların ve gündemin dünya ölçeğindeki yerine de değiniyor. Böylelikle hem nitelikli okuyucuya hitap eden derinlikte ve keyifte, hem de belki sinema öğrencilerine ders kitabı olarak önerilebilecek özellikle bir ürün ortaya çıkıyor. Beş bölümden oluşan kitabın ilk bölümü, 1960-70 arasında politik koşulların kültürel ve sanatsal gündem üzerindeki etkileri; ikinci bölümü, tarihsel ve sosyal bağlam içerisinde derneğin gelişimi; üçüncü bölümü, sinema grupları ve

tartışmaları; dördüncü bölümü, sinema tartışmalarının gelişiminde başlıca ikilikler; beşinci bölümü ise sinema ve devrim başlıklarını dolayısıyla konularını içeriyor.

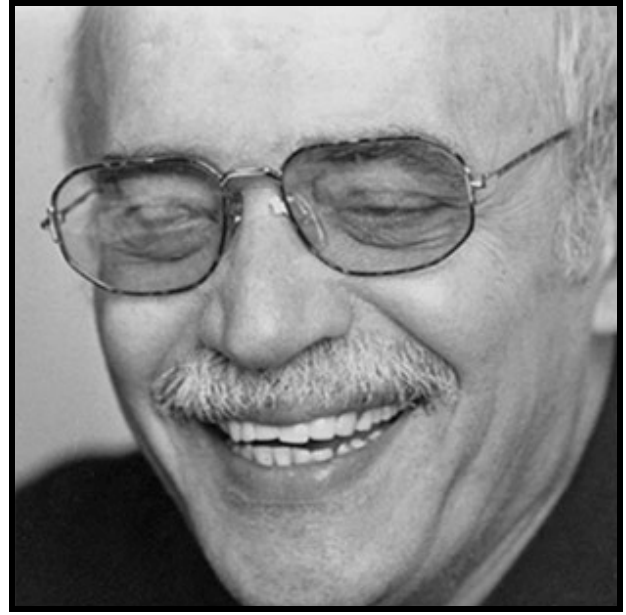
İlk bölümde, bir sanat dalı olarak sinemanın kuruluşuna ve sinemanın gelişimine genel olarak yer verilirken endüstriyel boyutunun önemi vurgulanıyor ve ardından Türkiye'de o yıllarda henüz 'yeni yeni sanatsal alan olarak oluşan' sinemanın durumuna gözler çevriliyor. Sosyal bilimcilerin ve entelektüellerin Türkiye'nin toplumsal yapısı ve tarihsel özelliklerini tartıştıkları bu dönemde şiirde, resimde, öyküde ve romanda da önemli gelişmeler yaşandığı örnekleriyle izah ediliyor. Türk sanatı sorunlarının, Türkiye'nin sorunlarıyla birlikte ele alındığı bu yıllar, "Ne tür bir modernleşme?, Doğu'ya mı, Batı'ya mı aitiz?, Çağdaşlık ile gelenek ne ölçüde çatışır?..." gibi soruların hem öğrenci gençliğin hem aydınların sorduğu ve tartıştığı yıllar olduğu; Doğan Avcıoğlu ve bir grup aydın tarafından çıkarılan "Yön" dergisi; Selahattin Hilav, Sencer Divitçioğlu ve İdris Küçükömer gibi aydınların başlattıkları "Asya Tipi Üretim Tarzı" tartışmaları; Kemal Tahir'in "Türkiye'nin özgünlüğü ve ulusal kültür vurgusu" üzerinde önemle duruluyor. Zira, özellikle 1960'lar, özellikle Halit Refiğ ve Metin Erksan'ın Kemal Tahir'in yerelci söyleminden etkilendikleri ve sinemaya göçü, işsizliği, çarpık kentleşmeyi, vs. taşıyarak sosyal gerçekçi akımın doğmasını sağlayan filmleri çektikleri yıllardır. Kitapta aktarıldığı üzere bir tasnife göre bu akım, "1960-65 arasındaki dönemde Halit Refiğ'in, Duygu Sağıroğlu'nun, Metin Erksan'ın ve Ertem Göreç (Vedat Türkaliyle işbirliği içerisinde)in filmlerini içermektedir." Ayrıca kitabın bu bölümünde; Si-sa, Yeni Sinema, Sine-Film, Sinema 65 gibi dergiler ile Kulüp Film 7, Ankara Film Topluluğu, İstanbul Fransız Kültür Merkezi'nin Film Kulübü ve Türk Sinematek Derneği bu dönemde kurulmuş kulüp, dernek ve dergilere örnek olarak gösteriliyor. Bir yanda Sinematek Derneği üyeleri diğer tarafta ise Halit Refiğ, Metin Erksan gibi Ulusal Sinema çevresi yönetmenlerinin yer aldığı gruplaşma başlamazdan evvel, son kez "Sinema 65 Dergisi"nde bir araya geldiklerine işaret edilmektedir ki üçüncü ve dördüncü bölümlerde bu tür gruplaşmalara ve ikiliklere oldukça ayrıntılı yer veriliyor.

"Sinematek, Fransızca cinematheque kelimesinin Türkçesi'dir. Sinematek, sinema eserlerinin korunduğu, saklandığı, onarıldığı ve gösterimlerinin yapıldığı sinema merkezine verilen addir. Bir sinematek, genellikle çok geniş bir sinema filmi arşivini, sinema kütüphanesini, sinema gösterim salonlarını ve bir sinema müzesini içerir." tanımıyla başlayan ikinci bölümde; derneğin programı,

etkinlikleri, üye profili ve dergisi "Yeni Sinema"ya dair birtakım bilgilerin ardından sinematek ve dergi hakkında yazılan yazılara ve görüşmelere yer veriliyor. Kuruluşuyla birlikte Fransız 'auteur' sinemacılarının filmlerinin özellikle Fransız Yeni Dalgası'nın yönetmenlerinin, İtalyan Yeni Gerçekçiliği'nin, Doğu Avrupa ülkelerinin, Sovyetler Birliği'nin ve Amerikan sinemasının örneklerinin bulunduğu bir programla işe koyulan derneğin üyeleri şöyle sıralanıyor: Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Yılmaz Güney, Aliye Rona, Atıf Yılmaz, Ali Özgentürk, Selim İleri, Doğan Hızlan, Gencay Gürsoy, Dora Karabey, Yavuz Özkan, Umur Bugay, Atilla Dorsay, İlkan Demir, Zeynep Oral. Sinematek hakkında o dönemde Atilla Dorsay'dan alıntılanığına göre "*Bir sanat olayını aşip moda olan, hatta sosyete bile etkileyen toplumsal bir olay...*" Jak Şalom ile yapılan bir görüşmeden aktarılanlara göre: "*Akşam saatlerinde, hemen her gün, kimileri sürekli, kimileri aralıklı gelen yazarlar, çizerler, eleştirmenler, öğretim üyeleri, öğrenciler, genellikle sanatçılar tartışmalara katılıyor, hem ulusal, hem uluslar arası konular tartışılıyordu.(...)*" Onat Kutlar editörlüğünde çıkan derneğin yayın organı "Yeni Sinema"da Nijat Özön, Rekin Teksoy, Giovanni Scognamiglio, Ali Gevgili, Tuncan Okan, Sungu Çapan, Tanju Akerson ve Jak Şalom gibi isimler yazılar yayımlıyor ya da çeviriler yapıyorlar ki kitapta belirtildiği üzere dergi, Sinematek'e has bir duruşun, tavrın oluşmasını sağlıyor.

Üçüncü bölümde öncelikle Sinematek Derneği'nin özellikle Ulusal Sinema çevresiyle yürüttükleri politik ve ideolojik tartışmalara dolayısıyla yaşanan taraflaşmaya yer veriliyor. Türk Film Arşivi'nin kurucusu Sami Şekeroğlu'nun yayıncısı olduğu Ulusal Sinema dergisinin Yeni Sinema dergisine alternatif nitelikte olduğuna değinilen bölümde; Halit Refiğ'in Ulusal Sinema Kavgası kitabından, Halit Refiğ sineması üzerinden yapılan Üçüncü sinema hareketi tartışmalarına; 'Birinci Sinema Şurası'ndan, 'Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Türk Sineması ve Geleceği' forumunda yer alan tartışmalara kadar pek çok detay aktarılıyor. Yeni Sinema dergisinin düzenlediği Türk sinemasıyla ilgili ankete (soruşturmaya) katılmayacaklarını bildiren deklarasyonlarıyla Metin Erksan, Duygu Sağıroğlu, Memduh Ün, Atıf Yılmaz, Osman Seden, Alp Zeki Heper ve Halit Refiğ'den oluşan yönetmenlerin tavrının; sinematek ve yönetmenler arasındaki ilişkide son nokta olduğu belirtiliyor. Hemen ardından ise Sinematek içinde yer alan bir ayrışmaya, kendini devrimci olarak tanımlayan, devrimci sinemanın imkânlarını tartışan ve Sinematek'i eleştiren Genç Sinema dergisi grubuna geçiliyor. Son olarak sinema endüstrisinin toptan eleştirisi başlığında, Avrupa sinemasında Godard, Truffaut etkilerine değinip Türkiye'de bunun yansımalarından söz edilirken, Türk sinemasında Yılmaz Güney ve Umut filmi değerlendiriliyor.

Doğu-Batı, evrensellik-yerellik, bireycilik-halkçılık, gelişmişlik-azgelişmişlik şeklinde kendini gösteren ikiliklerin sinemaya da yansıdığından söz edilen dördüncü bölümde; Sinematek derneği ve diğer sinema gruplarının bu ikilikler karşısında aldıkları tavra göre Türk sinemasını ve sorunlarını nasıl değerlendirdiklerine değiniliyor. Yazarının deyişiyle, beşinci bölümde ise; "*Türkiye'nin 1960'lı ve '70'li yıllardaki tarihsel sosyal bağlamı, dünyadaki benzer süreçlerle ilişkisi içerisinde değerlendirilmeye*" çalışılıyor. Adorno'nun otantisite'si, Post-kolonyal söylem, oryantalizm/ oto-oryantalizm gibi kavramsal içeriğiyle, avant-garde sinemanın bireycilikle suçlanması hatta günün toplumsal sorunlarından bir kaçış olarak görülmesi yorumlarıyla ya da sorunları Doğu-Batı'dan doğru değil de gelişmiş-azgelişmişlik ayrımından doğru ele alma önerileriyle dördüncü bölüm; *auteur sineması, ikinci sinema* ve *üçüncü sinema* kavramlarının tanımlanması ve bu kavramlarla ilgili olarak Türk yönetmenlerin ve sinema yazarlarının yorumlarının kıyaslanmasıyla beşinci bölüm son derece zengin bir içeriğe sahip.

İyi bir araştırmanın ürünü olan bu kitabı okurken, 1965'ten 1980'e dek varlığını sürdürmüş bir derneğin ne koşullarda var olduğu, ne gibi tartışmalara yol açtığı ve sinemaya etkileri ya da nelerden etkilendiği gibi sorulara cevap almakla kalmıyorsunuz; bir yandan da sanki Türkiye'nin bir dönem tarihini, Türk sinemasının 60'lı '70'li yıllardaki sosyolojisini okuyorsunuz. İyi okumalar...

TÜRK SİNEMATEK DERNEĞİ
(Türkiye'de Sinema ve Politik Tartışma),
Hakkı Başgüney, Libra Yayınları, 2010